

Andreas och
Jeannette Bruzelius
i Ottarp
och Norra Vram

Nils Andersson

Utgiven av Bruzelianska släktföreningen

Andreas och Jeannette Bruselius i Ottarp och Norra Vram

En kort redogörelse för prosten och kyrkoherden Andreas Bruselius och hans hustru Jeannettes liv och verksamhet i Ottarp och Norra Vram lämnad vid Bruselianska släktföreningens allmänna släkträff i Ottarp den 12 maj 1973 av föreningens sekreterare Nils Andersson.

Andreas Bruselius, stamfar för Ottarpsgrenen på det bruselianska stamträdet, föddes juldagen 1788 i Västra Tommarps prästgård. Hans föräldrar var kyrkoherden i Tommarps och Skegrie pastorat Nils Bruselius och dennes hustru Johanna Charlotta Sommar. Han växte upp tillsammans med en stor syskonskara i ett harmoniskt hem och fick en omsorgsfull uppfostran och utbildning. Under ledning främst av modern och morbrodern Jöns Sommar undervisades han först i hemmet och sedermera vid Lunds skola, där morbrodern var rektor. Hans karriär framgår av följande data: Student i Lund 1806, fil.mag. 1811, prästvigd och vice pastor i Hällaryds och Åryds pastorat i Elekinge samma år, vice kollega vid Lunds skola 1815, kyrkoherde i Ottarps pastorat 1816, prost över egna församlingar 1828, vice kontraktsprost i Laggude härad under riksdagsperioderna 1834 och 1835, kyrkoherde i Norra Vrams och Ejuvs pastorat 1838 men tillträdde först 1841. Sistnämnda ämbete innehade han till sin död den 18 mars 1851. Han gifte sig den 16 april 1816 med Jeannette Hendberg, född den 6 november 1798 i Ottarp och dotter till klockaren i Ottarp, hovkamreraren Ola Magnus Hendberg och hans hustru Ingeborg.

Bruselius verksamhet omnämnas mycket litet i samtida skildringar. Severin Cavallin skriver i sitt otryckta tillägg till herdaminnet: "Bruselius var något grov i talet, duktig hushållare och ordningsman i sitt hus." I sin skrift "Slakten Bruselius prästerliga medlemmar i Lunds stift" anger Gunnar Carlquist, att det därutöver finns en skildring av Bruselius som är så illvillig, att man får det bestämda intrycket, att personlig fiendskap ligger bakom. Det är Henrik Schönbeck, prost och politiker, som i ett otryckt manuskript betitlat "Mina prästerliga lärdomsår" har mycket fräna uttryck om honom. Då Schönbeck har gott rykte om sig som skandalskrivare, kan värdet av hans omdöme om Bruselius starkt ifrågasättas.

Av samtida skildringar är det således svårt att skaffa sig en uppfattning om Andreas Bruselius. Däremot finns bevarad en omfattande brevsamling, utgörande en stor del av familjen Bruselius inbördes

korrespondens, och av den får man, om än icke en fullständig, så dock en ganska klar bild av prostens person. Bruselius framstår i dessa brev framför allt som den något kärve men oändligt omtänksamma familjefadern, som med fast men välvillig hand styr och ställer för sin stora familj. Inga uppoffringar synes vara för stora, då det gäller barnens och framför allt sönernas uppfostran och utbildning. De åtta till vuxen ålder komna sönerna fick alla förmånen att undervisas vid Lunds katedralskola, sju blev studenter och sex av dem avlade efter hand akademiska examina vid Lunds universitet. De sex döttrarna undervisades i hemmet av guvernant.

Att försörja den stora familjen och att hålla sönerna i skolan och vid universitetet måste ha inneburit stora påfrestningar på familjens ekonomi. Säkert hade Bruselius fått ärva något efter sin far, som dog 1825, men den lilla prästlönen och vad som kunde inflyta från prästgårdens jordbruk var de huvudsakliga inkomstkällorna. Han var en skicklig och framgångsrik jordbrukare, men en god hushållning var villkoret för att det hela skulle gå ihop, och Cavallins omdöme, att Bruselius var en god hushållare och ordningsman i sitt hus, bestyrks i allra högsta grad av familjekorrespondensen. Spannmålspriser ventileras, oxar köps och oxar säljs, detaljerade beställningar görs hos byskräddaren och byskomakaren av reparationer och nytillverkning av familjens kläder och skor o.s.v. Inte minst intressant är det att läsa om skolhushållet, som han ordnat för att nedbringa kostnaderna för sönernas uppehälle i Lund. Han hade inköpt gården nr 221, belägen omedelbart norr om Katedralskolan vid Stora Södergatan - huset finns kvar än i dag med adress Stora Södergatan 20. Här bodde och hushållade sönerna, och några lokaler var även uthyrda till hantverkare. Hit skickades från prästgården matvaror, linne och andra förnödenheter, som kunde erfordras. Det enda som inköptes i staden var färskvaror och ved. I ett brev till sonen Andreas 1843 12/9 heter det:

"Visserligen får du inköpa minst 6 Lass Bränne, och kanske 8 Lass, om priset är godt. Penningar dertill får du kräva af Handskemakaren, som är skyldig ett helt quartal, och snart två. Får du icke penningar af Ekwall, så får du likväl köpa ved, och taga af Cassan, eller också så snart du får detta gå till professor Lovén och begära cirka 20 Rdr i afbetalning på Fhladelotten, som han nu har på arrende. Försumma icke för all del att nu köpa Bränne medan vägarna äro goda och innan Terminen börjas; ty då är det för sent."

Och i ett annat brev 1847 8/2:

"Med Hjalmar Anders sändes eder nu 1:0 En Tunna Rågmjöl.

2:0 Fem skeppor Potäter. 3:0 Kjött, sill och fläsk. 4:0 Smör, som Mamma köpt till vice pastor Carl Johan i Igelösa, uti Bötan; men Äfvan på fins 2:ne skålpund för sig sjelf, som i skolen hafva. 5:0 En Ost till eder. - - - Äfven sändes 2 Rdr Bec till en liten pikenick på din och Ottos födelsedag till växer Gröt eller något annat godt. De upptagas ej i någon räkning."

Prosten gjorde även upp matsedlar för sina pojkar, och då det kan vara av intresse att se hur de livnärde sig, bifogas en sådan matsedel från 1836, bilaga 1.

Bruselius var mycket mån om sin familjs hälsotillstånd, och i brev efter brev uppmanar han sina barn att framför allt annat se till, att de vårdar hälsan. I april 1846, då det var mycket sjukligt i Lund, skriver han:

"Nu min käre Andreas förmanar och beder jag vid allt hvad heiligt är, att du 1:0 Alldrig sitter länge uppe om Aftnarna utan tager dig hvila och sömn, ty intet skadar en Yngling så mycket som vakor. 2:do Tager dig tillbörlig motion hvarenda dag ovillkorligt. 3:0 Dricker dig ett godt glas rött vin om middagen, eller också Madejra så länge sjukligheten varar i luften och bland folket. Säg detta samma till Carl! Jag består vinet, för på räkning, hildre än medicamenter. Lyd mitt råd och läs lagom! bättre sana mens in sano corpore, än några skitvidetur som ej gagna när du är död!"

och till dottern Cornelia samma år:

"Lyd nu mig och du skall i en framtid om du lever tacka din Far, som gaf dig det hälsosamma rådet, att icke sitta för mycket stilla. Ty dagelig motion är lik så nyttig och nödvändig för kroppen, som dagelig bön till Gud är nyttig och nödvändig för själen, derom försäkrar dig din erfarna och Hulde Far."

Han följde med intresse och iver sina söners studier, han ger dem goda råd, han manar dem till flit, och gång på gång återkommer hans valspråk i breven till sönerna: "Ora et labora deoque committe futura!"

Slutet av 1840-talet var ju en orolig tid i Europa med revolutioner och störtade troner. Även bland studenterna i Lund förmärktes väl någon oro, och strax manar fadern sina söner till försiktighet. I ett brev i mars 1849 till sonen Andreas heter det:

"En varning får jag ej förgäta att gifva dig i anledning af Studeranden Kallenberge Republicanism. Tag ingen verksam del uti dylika exoeser; ty snart kan bladet vända sig om för Republikanarne, så väl de inhemska, som de utländska, och då

hafva vederbörande alltid i lifligt minne hvad som har hänt under den första Republikanska hettan, och förgäta då icke att knosera dem, som varit nog oförsigtige att onödigtvis yppa sina politiska tänkesätt. Min öfvertygelse är, att i Frankrike bliver kanake snart nog en häftig reaktion af Contrapartiet eller Royalisterna. Utgången känner endast den allvetande. Emedlertid ser jag förut att vårt ogudaktiga tidevarf förestår ett stort straff af den Rättfärdige Guden, som hemsöker Pådernas och våra missgerningar in på Barnen allt intill 3:de och 4:de led."

Och prosten fick ju rätt. Några år senare var den franska republiken bortopad och ersatt av andra kejsardömet.

I breven framstår också Bruselius som den varmhjärtade församlingsherden. Mäst belyses detta av ett brev i november 1847, vari han skildrar en kontrovers med sin kontraktsprost, Nils Peter Westerström i Åusås, angående behandlingen av tiggare. I brevet heter det:

"Deesutom har jag måst hålla Sockenstämmor om fattigvården och skriva Protocoller på flera Ark, dock har jag ej fjeskat som Embetsbrodern Westerström och uppgjort ett onödigt Reglemente och ett ty åtföljande Protocoll på /11/ säger Ellova Ark. Quid tibi videtur? Ibland annat hade han låtit inflyta en Punct, om böter och straff på den, som gaf något till en Uvel Tiggare, som vågade gå omkring och be om sina bitar i denna kärlekslösa tiden. När han för mig uppläste denna Puncten, kunde jag ej tillbaka hålla mitt uppbrusande sinne, utan sade: Halt! Det var en obarmhärtig och Ochriatelig punct, övrigt var Christen och allra mäst en evangelisk Prest; ty vår Herre Jesus Cetus har bjudit: Bryt ditt bröd för den hungerige och då du och jag nästa Söndag skola predika om Herrens yttersta dom, så skola vi inskärpa den Christeliga kärleken och barmhärtigheten; ty i detta evangelio heter det: Jag var hungerig etc: törstig etc; Huru skall då detta stå tillhops med ditt Protocoll? och vore jag en Christelig Landshöfding och icke en Pontius Pilatus, så skulle jag öfverkorra denna ochriateliga punct med tillrättavising; ty på Nova Zemlan berg, och i Ceilons brända dalar, ehvart en usling fins är han min vän Bror. Jag vet full väl Apostelens förmaning, att du skall se till hvem du gifver din gåfva; men det tillhör gifvaren och icke lagstiftaren, att bestämma till hvem han bör gifva, eller att bortvissa lätingen, och hugna Uslingen med en skärf.

Wester blef grå i synen, men medgaf, att det kunde utstrykas. Jag märker att jag är vidlyftig i denna sak; men när jag bör-

jat ville jag utförat till ett stort bevis på den erkända sanningen, att inga större Despoter eller obarmhärtigare menniskor hafva funnits, än då magten lägges i händerna på Communer eller Corporationer."

Och i ett annat brev 1849 till hustrun:

"Kära Mamma! Glöm icke den fattiga Lovisehusflickan, der om beder jag dig rätt innerligen! Hjälp henne med säd till födan, jag godkänner hvad du gör. Två Tunnor plägar hon få om året, hälften af hvarje slag."

Om Bruselius humanitet och varmhjärtade sinnelag vittnar också en anteckning, som han gjort om en prästgårdsdräng:

"Stått tjuvarätt för 30 år sedan, men sedermera fört en oklanderlig vandel, hvilket bör lända honom till heder och icke uraktlåtas att anföra i hans flytningsattest, då han en gång härifrån förmedlas. Rätteligen borde vians år föreskrivas för en brotteling inom hvilka han skulle upprätta sitt goda namn och rykte och efter deras förlopp borde det aldrig mera nämnt varda att han hade fallit. Men när skall Christendomens heliga anda en gång få rätt insteg i vår lagstiftning och lagskipning?"

Bruselius gick lagstiftningen i förväg, ty mot gällande bestämmelser underlät han att i ömmande fall införa anteckningar om brott och straff i de prästbetyg han hade att utfärda.

En anteckning, som Bruselius gjort i ett sockenstämmoprotokoll från Norra Vram, låter oss också få en inblick i hans karaktär. Han var en handlingens man, och någon vän av den sedan då flozerande byråkratin var han säkert inte. Han skriver:

"När numera ärligt evenskonnaord och gifvet handslag ej längre har gällande kraft, så skall allt uppekrfvas och antecknas. O tempora, o mores!"

I mars 1846 inköpte Bruselius hemmanet Enegården i Bjuv för 6000 Rdr riksgälds.

"Der till är 57½ Tunneland och väl bygd. Var intet det godt köp? Hjalmar skall arrendera hemmanet af mig på 2:ne år. Han får försöka. Jag sätter honom i stånd att bruka egendomen. Har redan köpt 2:ne par Oxar och lejd folk för bruket. Nu får man se huru det vill spänna af."

skriver han i ett brev 1846 15/3. Säkerligen var köpet av Enegården dikterat av omsorgen om familjen. Från denna tid börjar nämligen Bruselius hälsa att vackla, och han ville väl försöka sig om att familjen hade en säker tillflykt och en möjlighet till rimlig bärning, om han skulle gå bort.

Sjukdomen - han led av blåssten - förvärrades efter hand, och från 1848 vistades han under kortare eller längre perioder i Landskrona, Helsingborg och Lund för läkarvård och genomgick flera operationer, utförda bl.a. av hans bror, den högt ansedde läkaren, professor Arvid Bruselius i Lund. Men trots sina svåra lidanden är han från sjukbädden lika ivrigt verksam för hushållningen och familjens bästa.

"Jag skriver på sängen med darrande hand klock: 5 om morgonen efter en sömnlös natt. Gud styrke mig!"

skriver han från Lund i februari 1849 till hustrun. Och det han skrev i brev efter brev var detaljerade anvisningar till hustrun för lantbrukets skötsel och för ekonomin, som t.ex. i detta brev från 1849:

"Säg till honom, att han påminner stalldrängen om att unghestarna blifva rastade hvarannan dag, annars blifva de sjuka. Nu får stalldrängen icke skära hafre till hästarna utan de skola hafva $\frac{1}{2}$ kappe målen gröpfung till hvardera om dagen, och när en Tunna males kan en annan Tunna osalen hafre blandas i gröpfungen, och dermed fodras. Hackelsen skall då blötas. Vår fodret på stalloftet måste sparas framför allt, så att icke brist blifver till våren. Ända från Homejdan till Gafflen måste alla spännen vara fulla med HSS då våren börjar."

Han anar dock, att hans återstående dagar är räknade, och i april 1849, då han vistas i Lund för operation, skriver han till hustrun:

"Jag frågar snart intet efter hela världen utan ber blott Gud min Prälsare om tålmod och hopp, och tro, och ännu har Herren icke öfvergifvit mig. Mätte jag allenast lefva öfver den 1 Mail för din och barnens skull!!!"

Här hade Bruselius familjens framtida välfärd i tankarna. Om han gick bort efter den 1 maj, hade änkan enligt dåtidens förordningar stora utsikter till ett extra nådår i prästgården, dog han före detta datum var chanserna därtill små.

Att den svårt plågade mannens tålmod och humör stundom kunde frestas till det yttersta framgår av ett annat brev från 1849, som han skrev till hustrun tidigt en morgon efter en dagen förut genomgången svår operation. De annars i hans brev till hustrun mycket smams ordalagen har här fått en barsk och befallande ton. Det rör sig tydligen om en livsmedelsansändning, som inte varit prosten till behag:

"Minst ett lispund smör borde du skickat; ty här är intet att få, och enålt fick jag när jag reste så att det varit tröt för oss i 2:ne dagar så väl som brödet. Snåla för hvem du vill, men gör det ej mot din sjuke Man, der om ber jag. Nu befaller jag, som förtjenar så mycket smör om året, att

du inom 14 dagar sänder stalldrängen hit när vägelaget är tjenligt, med 1:o Ett Lispund smör minst. 2:o En kanna Vinättika. 3:o Hylleblossmor. 4:o En Tunna Rågmjööl, $\frac{1}{2}$ T:a siktat Rågmjööl, 2:ne Lispund hvettmjöl, En Tra potåter, som äro plockade och goda och för öfrigt rätter med mera, som du sjelf kan upptänka. Besinna att jag sitter här i staden med 8:ta Menniskor och behöfver ej köpa det jag sjelf har. Tre slaktade kalkoner vill jag äfven hafva med budet ty nu får jag äta kött."

Under en sista sjukdomsperiod i februari - mars 1851 i Lund fick Bruselius äntligen ro från sina plågor och avled den 18 mars 1851. Därmed hade ett synnerligen aktivt och verksamt liv utelocknat.

Söker man i brevsamlingen finna något om den förmodade fiendskapen mellan Bruselius och prosten Schönbeck, finner man att Schönbeck omnämnas endast i ett brev. 1846 19/2 skriver Bruselius till sonen Andreas:

"Hvad synes dig om Tit H: Schönbeck, som söker Theologiska Professionen i Lund? Han gör sig nog stora förelager som han alltid har gjort. Sed parturiunt montes, et nascetur ridiculus mus,^{1/} heter det efter gamla ordspråket. - - Det wore icke ledsamt om den Gåsen äfven skulle komma att räknas bland de lärda förmännen, eller? Quid tibi videtur?"

1/ Bergen är i födselovända, och en löjlig rått kommer att födas.

Om någon direkt fiendskap vittnar väl dessa rader inte, men väl om ett visst mått av ringaktning.

Bland övriga av Bruselius efterlämnade papper - det rör sig mest om hushållningen och klerikala angelägenheter - finns en intressant väderleksobservation, som Bruselius nedskrivit på sin kammare en stormig januarinatt 1827. Den bifogas som bilaga 2.

När man söker skildra Andreas Bruselius liv, kan man inte förbigå hans hustru Jeannette, som tidigare nämnts född den 6 november 1798 och dotter till klockaren i Ottarp, hovkamreraren Ola Magnus Hensberg och hans hustru Ingeborg. Enligt en gammal släkttidition var dock Jeannette naturlig dotter tillägaren av Belteberga sätesgård i Ottarp, friherren Axel Philip Bennet (1774-1810). Hensberg fick sin klockarebefattning av Bennet, som var patronus i Ottarp, på villkor att han gifte sig med Jeannettes mor, som var piga på Belteberga. Bennet hade också förordnat, att om Jeannette gifte sig med en präst, så skulle denne få Ottarps pastorat, och då Jeannette den 16 april 1816 gifte sig med Andreas Bruselius, fick denne pasto-

ratet i hemgift.

Från Klockaregården fick alltså Jeannette som 18-årig prästfru flytta in i prästgården, en kringbyggd gård från danska tiden. Boningshuset var en mycket stor skånsk långa, där utrymme förvisso inte saknades under de första åren. Det blev emellertid efter hand tämligen trångt även i detta stora hus. Här föddes nämligen mellan 1816 och 1839 sexton av makarnas sjuutton barn, och fjorton av dem fick uppleva sin barndom, de äldre även sin ungdom, i prästgården; två av barnen avled i yngsta åren. Makarnas sjuuttonde barn föddes först 1841 efter flyttningen till Norra Vram och avled där i späa ålder. Om Jeannettes liv och verksamhet under Ottarpstiden finns inte många uppgifter. Det kan dock inte råda någon tvekan om att hennes tid var helt upptagen av omsorgen om den stora familjen och av bestyrren som husmor i den stora prästgården.

Belteberga hade 1812 fått ny ägare, lantrådet Cornelius Alexander Cronsjoe, 1819 adlad Sjöcrona. Med den stora och ungdomliga lantrådefamiljen stod Jeannette på synnerligen god fot, och bevarade brev vittnar om att de vänskapsband, som knöts med de unga Sjöcronorna, varade livet ut. Sjöcronor stod faddrar till flera av barnen, och som ett uttryck för vänskapen mellan familjerna kan man kanske också tolka det förhållandet, att flera av makarna Bruselius barn fick ett eller flera dopnamn efter vännerna på Belteberga: Helena, Beata, Alexander, Cornelia, Cornelius och Alexandra.

Att Andreas Hruselius lämnade det goda pastoratet Ottarp har sin särskilda historia. I "Ätten Cronsjoe-Sjöcrona" av E.Sundberg kan man på sidan 77 läsa följande: "Då lantrådet C.A.Sjöcrona, patronus i Ottarp, stod fadder till kyrkoherde Andreas Bruselius äldsta dotter, skall han enligt traditionen ha skänkt henne som faddergåva Ottarps pastorat, under förbehåll att hon gifte sig med en präst; då hon blev vuxen kommo också som himmelens fåglar präster och friade till henne; hon valde Jacob Carlström, och så blev han församlingens präst." Här har emellertid Sundberg fel, ty lantrådet Sjöcrona stod inte fadder till Charlotte utan till den 1820 födde Magnus Alfred, men två av lantrådets söner stod verkligen fadder till Charlotte. Prosten Schönbeck berättar i ett otryckt manuskript på KB en liknande historia med det tillägget, att när Bruselius varit i Stockholm och utverkat sin utnämning till Norra Vram, begav han sig först från huvudstaden till Lund för att meddela nyheten. "När han lyckönskades av biskop Faxe, sade denne till Bruselius: 'Lova mig att icke det goda Ottarp råkar i någon smålänningens händer'. Detta lovades högt och heligt, men då Bruselius kom hem till Ottarp, fann han utanför prästgårdens port dottern Charlotte arm i arm med smålänningen Jacob Carlström. Den oväntade förlovingen

som tillförsäkrade Jacob Carlström pastoratet, var Bruselius mycket motbjudande, och förhållandet mellan honom och hans svärsen blev heller aldrig gott."

Familjen Bruselius uppbrott från Ottarp ägde rum våren 1841 i samband med att Andreas Bruselius tillträdde kyrkoherdetjänsten i Norra Vram den 1 maj 1841. Det var en flyttning, som säkerligen var mycket påkostande för Jeannette. Hon fick vid 41 års ålder lämna sitt kära Ottarp, där hon var barnfödd och vuxit upp, där hon under 25 år som maka och mor skapat ett trivsamt hem och fostrat så många barn, och där hon hade sin mor och alla sina vänner. Det var emellertid inte ett alutligt farväl. Under de närmaste åren skulle hon komma att besöka prästgården flera gånger som gäst hos dottern Charlotte. Och vad gick Jeannette till mötes i Norra Vram? Hon kommer till en av Skånes mest välbyggda prästgårdar vid foten av Söderåsens livskogsklädda sluttning. Den stora herrgårdsliknande mangårdsbyggnaden reser sig i två våningar, den nedre utgörs av en mäktig, nära metertjock fogad gråstensfot, den övre är byggd i rött tegel och ovanför denna ett brutet och valmat tak, under vilket några gavelrum är inredda i vindplanet. På husets baksida en stor vacker trädgård. Ekonomibyggnaderna är stora och präktiga. Det hela är inbäddat i en lummig grönska. I yttre avseende är förhållandena helt olika dem i Ottarp. Det är storstilat och bekvämt, men kanske saknar Jeannette i alla fall den genuint lantliga, trevliga hemmiljö, som den gamla prästgården i Ottarp erbjöd. I övrigt går livet i Norra Vram under de första åren i samma spår som i Ottarp. Innan det företas året gått till ända, föder hon sitt sjuuttonde barn, dottern Alexandra Carolina, som dock dör efter några månader. Hushållsbestyrren och de många barnens skötsel och uppfostran tar hennes mesta tid i anspråk. Hon omsörjer utstyrelse till och håller bröllop för sin andra dotter, Julia, som 1844 gifter sig med bataljonsläkaren vid Skånska husarerna Edvard Ström. Hon skriver flitigt till sönerna i Lund, sannolikt som kvalitetsarbete efter dagens mödor, och ger dem råd och anvisningar för skolhushållet, och hon ber dem att framför allt värda sin hälsa. Det är rörande små aktstycken, som vittnar om hennes samma moderkärlek och om hennes ångslan och oro för dem, som hon inte längre har under sin direkta omsorg. Och så kommer från senare delen av 1840-talet den tid, då hon på grund av makens sjukdom, utöver sin redan nog så tyngande arbetsbörda, även får ta på sig ansvaret för lantbruket och ekonomin i allt mer ökande omfattning. Nu först får vi genom de bevarade breven kännedom om vad denna beundranavärda kvinna egentligen går för. En snart 50-årig sjuuttonbarnsmamma med de yngsta barnen ännu omkring sig får erta husbondens roll och ge sig i kast med uppgif-

ter, som man i allmänhet inte förknippar med en "högkådel fru prostinnas" göromål. Hon måste ha ägt en enorm själsstyrka och varit utrustad med osedvanliga fysiska krafter. Hon står i ständigt brevkontakt med maken, då denne vistas i Lund, och stundom - om väglaget det tillåter - Åker hon den mer än fem mil långa vägen från Korra Vram för att hälsa på honom. Maken ger sina instruktioner, och hon redogör för sina vidtagna åtgärder och rapporterar om allt, som hänt i hemmet och i församlingen. Så skriver hon t.ex. i brev 1849 7/2:

"Nu är kl 12 på natten. Alla andra sofva, därför vill jag ej längre fortsätta mitt bref men lofvar att snart skrifva mer och önskar helst att få munteligen tala med dig. Mätte nu bara ej väglaget bryta upp, ty blir vägnarna svåra tycker du väl ej om att jag kommer ty dett blir svårt för hästarna men dett kan ej hjälpa, jag kommer likaväl ty jag längtar att med egna ögon skåda och underrätta mig om ditt helse-tillstånd."

1849 12/3:

"Och nu till economien, i lördags afskedades träskmännen, här är ännu till tvänne kastningar korn och en kastning hafre samt de hvita årtorna, kreaturen äro Gud vare lof alla friska, jag går ofta i ladugården, nu är här 20 Lamb om de få lefva. - - - De utbetalningar du gjort mig uppmärksam på skola bli verkställda men dett får ske af lån ty här är jämna utgifter, i går betalte jag 14 Rdr till Torlarp i brandstod."

1849 26/3:

"Jag har haft bud hoss Romberg och efterfrågat om han kunde taga några matvaror med sig till Lund i morgon, derpå svarade han nej emedan endast ett gående bud från honom skall till Lund i morgon. Således kan jag ej skicka några matvaror denna gången som jag ämnat, hvilket var ledsamt ty nu kan väl behöfvas lite till tillräkning på förråderna, synnerligast om du blir tvungen stanna kvar öfver Posken, hvilket du väl underrättar mig om, emedan jag tycker det vore bäst skicka stalldrengen åstad med lite hvarjehanda hvad jag tycker i kunnen behöfva, och så kunde jag få tillbaka allt hvad emotsigt linne som fins, hvilket väl icke är så lite så vore jag i tillfälle att tvätta när jag hade lägligt dertill. - - - Säden röres hvarje vicka, rågen tre gånger och den öfriga säden två gånger, jag anser dett nödvändigt emedan säden i allmänhet icke blef så väl inbergad förledet år, dett är ju bättre våga några dageverken derpå änn låta

den få någon skada."

1849 20/4:

"Enligt din befallning är nu trinsåden sådd på den jorden du dertill bestämmt, der är inalles sådt 4 Tun 31 Kann tvåräds på Korngården hvaraf nära halfva stycket är kört, på trådan är plöjt utom så mycke som de plöja 2 o 3 dagar på sin höjd. - - - Af bränvinet är ej mycke kvar ehuru jag ej började ge drengarna bränvin förr änn de begynte köra på gården, jag har därför haft Cantoren på Gunnarstorp för att efterfråga bränvin och erhållit till svar att de vilja gifva 8½ kann för en tunna Korn, nemligen af det bästa kornet, bränvinet kostar 36 S kannan, dett blir således 6 Rdr 18 S Tunnan, dett beror nu på bränvinets styrka men i hvilket fall som helst tycker jag dett vore bäst att byta, ty här är als ingen frågan efter säden och hvar skall man då få penningar att köpa bränvin för. Du kunde vara god låta mig veta din tanka härom."

och 1849 1/6:

"I går aftons hemkom folket från torfmäsen efter två dagars arbete derstädes, de sade stycket blef fullsat - - - nu tycker jag vi kunde skåra 2:ne dagar på Prillestads mase ty blir torfen torr är dett dryg ellebrand till både bryghus och spisen, säg din tanka härom skrifteligen om du ej kommer snart."

Man förstår, att hon har svårt att få tiden att räcka till, och säkerligen är kvällen långt framskriden, innan hon kan släcka sin oljelampa eller sitt talgljus och unna sig en kort men välbehöfvig vila efter en mödosam dag. Maken är också orolig för henne och skriver 1849 20/5:

"Jag beder dig för all del fäktas nu icke så fortviflat, att du blifver skinntorr, och förlorar din hälsa; ty bygger Herren icke huset, så arbeta och fäktas de förpöfves, som derpå bygga. Kom det väl ihåg!"

Men Jeannette strävar vidare med seg uthållighet. Hon är emellertid rädd för att hennes insatser inte är tillräckliga, och i brev till maken 1849 1/6 skriver hon:

"Dett glädde mig att du var nöjd med arbetet här hemma, mätte du öfven blifva dett när du kommer hem, men ty värr är här nog mycket som varit annorlunda om du varit hemma och styrt dett, derpå vill jag bereda dig på dett du ej skall blifva för mycket misabelåten med ditt hem."

Trots alla bekymmer för lantbruket och ekonomin är det dock barnens välfärd som står hennes hjärta närmast. Nu är det sonen Arvids fram-

tid, som oroar henne, och hon har långa överläggningar med maken om pojkens utbildning. Arvid går sedan 1846 i Lunds katedralskola, men det går trögt med läningen, och 1849 vill han sluta skolan. Hon motsätter sig detta och vill, att han till varje pris skall fortsätta sina studier, åtminstone fram till en studentexamen, som hon anser vara en god grund för framtida försörjning. Hon känner sonens häftiga och obändiga lynne och anar, att det kan komma att gå honom illa, om han inte under ännu några år får stå under en god ledning och under de äldre brödernas tillsyn. Slutet blir dock att prosten tillåter att Arvid slutar skolan, och han får återvända till hemmet för att som "inspector" hjälpa modern.

Under denna besvärliga tid håller hon också bröllop för sin tredje dotter, Jeannette, som den 6 november 1848 gifter sig med handlanden Engelbrecht Kock från Trelleborg.

Trots att Jeannette under de sista åren av makens sjukdom måste ha varit medveten om att hon plöteligt kunde komma att ställas ensam med sin stora familj, torde makens död ha inneburit en svår chock för henne: nu var det verklighet, det som hon tidigare endast räknat med som en möjlighet. Familjen ställdes ingalunda på bar bakke, men från en tryggs, visserligen på grund av omständigheterna under de senaste åren en nog så besvärlig tillvaro, gick hon att möta en osäker framtid för sig och sina oförsörjda barn.

I en av makarna Bruselius den 14 januari 1848 undertecknad "Testamentarisk disposition af oss undertecknade makar öfver vår jordiska quarlätenskap" hade prosten förklarat sin yttersta vilja bl.a. vara, "att min Kära Hustru Jeannette Bruselius, hwilken jag haft och har mycket kär, skall så länge hon Enka sitter hafwa rätt att taga, nyttja och behålla vårt förwärfwade utsockne Prälse hemman Nr 18 Enegården uti Hjufs socken och det utan lott och byte, samt dessutom sin fulla lagliga andel uti vårt gemensamma Bo." Jeannette skulle alltså på nytt bryta upp. Det nåddår, som beviljats henne i Vrams prästgård, kom att präglas av förberedelserna för flyttningen. Det relativt stora lantbruket skulle arveckinas, boet skulle delas, och inventarier m.m. för etableringen på Enegården skulle anskaffas. Det ordnades tre auktioner i prästgården: den 28 maj 1851 samt den 30 mars och 14 april 1852. Det är med tungt hjärta Jeannette ombestyr allt detta. Hon hade med åren funnit sig synnerligen väl till rätta i den ståtliga prästgården och är djupt bekymrad över den förestående flyttningen. I ett brev till sonen Andreas 1852 9/4 skriver hon:

" - - - bittert blir det att flötta från det herrliga Vram till den ensliga Enegården, der man kanhända kan gå i hela månader

utan att se någon annan varelse än husets folk - - - "

På Enegården råder också uppbrotsstämning. Sonen Hjalmar hade sedan 1846 arrenderat hemmanet av sin far, och efter att ha upprätthållit kyrkoherdetjänsten i Vram under Jeannettes nåddår, skulle han nu med sin familj flytta till Hårolöv, dit han fått missiv som vicepastor. Och så randades den dagen, den 1 maj 1852, då Jeannette efter elva år som husmor och prostinna i Vrams prästgård skulle lämna denna för alltid. Hennes känslor i det ögonblicket framgår av ett brev till sonen Andreas 1852 11/5:

" - - - att det var smertsam att lemna detta för mig Kära ställe, der jag alltid funnit mig så väl, derom kan du vara öfvertygad, dock får jag upriktigt säga att när jag tagit det sista farväl av salig Pappas rum med alla dess minnen kände jag en riktig längtan att lemna allt det öfriga i Vram - - - "

Längre fram i samma brev delger hon sina första intryck av Enegården:

"Om jag sade, att jag finner Enegården odräglig, sade jag en osanning, men inte är det Vrams herrliga utsigt och rörliga lif som gjorde min innerliga trefnad, här syns aldrig någon lefvande varelse utom de som komma direkte hit och de äro få - - - men jag bör och skall ej klaga, ty dett vore för stor otacksamhet mot min hädangångne älskade Man, som sträfvat och försakat mängen njutning i lifvet för att skaffa mig denna fristad - - - "

På Enegården började ett nytt liv för Jeannette. Hon blev lantbrukare på heltid, och därvid kom hennes erfarenheter från de sista åren i prästgården väl till pass. Brevet från Enegården vittnar om att hennes energi och tåga inte mattats, och genom en klok och noggrann hushållning och en ytterlig sparsamhet klarar hon sin och de sinas bärning. Med stora uppoffringar lyckas hon hålla kvar sina studerande söner vid skolan och universitetet i Lund. Skolhushållet kan upprätthållas genom att de tre äldsta sönerna övertagit den gamla gården i Lund, och fororna med förmödenheter rullar regelbundet mellan Enegården och det lilla huset på Stora Södergatan. Hon stöder och uppmuntrar sönerna, och till slut har hon glädjen uppleva, att de alla avlägger examina, som skulle möjliggöra för dem att slå sig fram i livet. Hon gläds åt söners giftermål och åt en växande skara barnbarn och barnbarnsbarn. Men hon får också uppleva stora sorger. Dottern Jeannette går bort 1866, och tre år senare dör sonen Carl, som på grund av sjukdom måst lämna sin prästtjänst i Vallby och flyttat hem till modern på Enegården. Särskilt smärtsamt torde det ha varit för henne, då sonen Arvid, en gång hennes älsklings-

barn, på grund av ådragna skulder funnit det bäst att lämna fäder-
neslandet och 1871 utvandrat till Ryssland. Honom återser hon ald-
rig mer.

Först vid början av 1870-talet börjar denna ytterligt verksamma
kvinna krafter att evikta. 1870 21/10 skriver hon:

" - - - ja, du må tro jag har förlorat betydligt både själs-
och kroppskrafter på detta sista året, det känns tungt för
den som varit så stark som jag, men det är en hälsosam på-
minnelse om att det lider till slutet - - - "

och 1873 25/6:

" - - - du har ej reda på hvad tvänne år kan förändra en
människa vid min ålder, mina krafter äro så kläna att jag
själf förvånas deröfver, jag är ingen morgon uppe före
klock. 8 men ofta ej förr än klock. 9. Jag utträttar nära nog
ingenting, jag orkar ej gå ut på mina ågor utan här nära,
jag var ej i min ladugård ifrån November till Maj - - - "

Av breven att dessa har dock själskrafterna stått bi ända till slut-
tet. Hennes tankar är glasklara, hennes omtanke om barnen och deras
välfärd är oförminskad. Dottern Julia, som i slutet av september 1874
varit på besök på Enegården, skriver till sin mor 1874 2/10:

"Hjertligt tack för de angenäma dagar jag tillbragte i det
gamla kärre hemmet. Det var så roligt få se Mamma vara så
kry som man vid de åren kan vänta att vara, alla själsför-
mågenheter äro ju lika om ej bättre än någon ung människas
och det är mycket att tacka Gud för, de kroppeliga krafterna
äro ju ej stora, men så äro de snälla Sysstrarna alltid redo
att med sina omsorger spara och skydda Mamma för allt besvär
och Gud välsigne dem derföre."

De snälla sysstrarna var Helena, Cornelia och Hulda, som alla bodde
hos modern.

Ett halvår senare, den 17 maj 1875, avled Jeannette i sitt hem i
sitt 77:de levnadsår. Hon följdes till graven av elva av sina då
levande tolv barn. Sonen Arvid befann sig ännu i Ryssland.

I ett brev till sin syster Cornelia skriver Andreas Bruselius 1875 28/9
om sin mor:

"Men tackad och lofvad vare Herren, som så länge lät oss få
behålla vår stråfsamma, förståndiga och kärleksfulla Mor.
När jag understundom i mitt minne genomgår de många mödor
och försakelser, som Hon och vår käre Far underkastade sig
för vår skull - hur stor blir då icke den skulden, för
hvilken vi häfta? Frid och välsignelse öfver de käre och dyre
förrädrarnas minne! Måtte de hafva räknats och få Åtnjuta lön-

nen, der det bättre är än här i vansklighetens land med alla
dess mödor, sorger, frestelser och bekymmer!"

- - - -

Andreas och Jeannette Bruselius sjutton barn var följande:

✓ Nils, f.1816 30/12 i Ottarps prästgård, liksom alla barnen
utom det yngsta, d.1817 14/4 i Ottarp.

Charlotte Emelie, f.1818 26/1, d.1901 22/6 i Landskrona. Gift
1839 21/5 med faderns efterträdare i Ottarp, prosten och
kyrkoherden Jacob Henric Carlström, f.1800 29/8 i Traryd,
d.1880 14/11 i Ottarp.

Nils Hjalmar, f.1819 26/2, kyrkoherde i Igelösa, d.1889 29/10
i Igelösa. Gift 1847 20/10 med Beata Augusta Söderberg,
f.1827 4/8 i Brännestad, d.1892 18/3 i Lund.

Magnus Alfred, f.1820 12/3, kyrkoherde i Näsum, d.1900 31/12
i Lund. Gift 1861 25/9 med Augusta Mathilda Teodolinda
Isberg, f.1837 15/7 i Stockholm, d.1888 30/10 i Näsum.

Julia Olivia, f.1821 19/9, d.1896 i Lund. Gift 1844 25/9 med
bataljonsläkaren, sedermera provinsialläkaren Oscar Se-
verin Ström, f.1811 3/5 i Myckleby, d.1899 9/3 i Lund.

Carl Johan, f.1822 1/10, pastorsadjunkt i Vallby, d.1869 3/1
på Enegården i Bjuv. Ogift.

Andreas, f.1824 8/2, kyrkoherde i Österslöv, kontraktsprost,
d.1906 5/12 i Österslöv. Gift 1864 5/10 med Ida Char-
lotta Hallberg, f.1845 26/3 i Vellinge, d.1943 14/5 i
Kristianstad.

Ingeborg Jeannette, f.1825 14/9, d.1866 21/10 i Trelleborg.
Gift 1848 6/11 med handlanden Johan Engelbrecht Kock,
f.1815 i Simrishamn, d.1861 21/2 i Lund.

✓ Arvid Sture, f.1827 21/7, d.1830 i Ottarp.

Otto Ludvig, f.1829 8/2, förste bataljonsläkare, d.1891 i
Landskrona. Gift 1864 9/11 med Alma Maria Henrica Carls-
son, f.1844 21/4 i Helsingborg, d.1907 i Landskrona.

Helena Beata, f.1830 25/5, d.1892 i Ängelholm. Ogift.

Jöns Sommar, f.1832 22/3, kronofogde, d.1912 i Klippan.
Gift 1875 11/9 med Clara Christina Nordin, f.1835 9/10
i Hudiksvall, d.1921 i Klippan.

Arvid Alexander, f.1833 30/6, syslovan, d.1904 i Söderköping.
Gift 1870 med Christina Andersson, f.1847, d.1926 i Söderköping.

Cornelia Hedvig, f.1834 18/12, d.1918 13/11 i Lund. Ogift.

Cornelius Jacob, f.1837 3/7, löjtnant, d.1892 i Stockholm. Gift 1873 med Evelina Charlotta Lallerstedt, f.1852, d.1895.

Hulda Josephina, f.1839 3/10, d.1889 12/5 i Ängelholm. Ogift.

✓ Alexandra Carolina, f.1841 i Norra Vrams prästgård, d.1842 5/2 i Norra Vram.

- - - -

Andreas och Jeannette Bruselius samt fyra av deras barn - sonen Carl, samt döttrarna Helena, Cornelia och Hulda - är begravda i en för all framtid friköpt grav på Norra Vrams kyrkogård. Graven vårdas av Bruselianska släktfonden.

- - - -

Av prästfamiljen i Norra Vram finns bevarad en stor oljemålning av Kilian Zoll (1810-1860), målad under något av prästens sista levnadsår. Den visar prästen och prästinnan i stora salen i Norra Vrams prästgård, omgivna av sina då levande fjorton barn, tre svärsöner och en svärdotter. Tavlan tillhör Bruselianska släktfonden.

Av prästen Bruselius finns ett porträtt i olja av okänd konstnär. Det är från prästens Ottarpstid och tillhör också släktfonden. En kopia av detta porträtt, utförd av konstnären Karl Aspelin (1857-1932) ägs av prästens sonsons sonson Fritz Bruselius (1973).

- - - -

Källor:

Gunnar Carlquist: Lunds stifts herdamme.

- " - : Släkten Bruselius prästerliga medlemmar i Lunds stift.

En brevsamling från åren 1838-1917 om mer än 400 brev utgörande Ottarp-Norra Vramfamiljens inbördes korrespondens.

Av kyrkoherde emeritus Gunnar Caroli lämnade uppgifter om anteckningar i kyrkböcker och sockenstämmoprotokoll från Norra Vram.

Matordning för Gossarna Höst Terminen år 1836

Söndags Middag

Färek Ox soppa och pepparrotskött

Om aftonen Potatoes, kokta eller stekta med fläsk

Måndags Middag

Den lämnade soppan från gårdagen och uppstekt kött

Om aftonen Nykokta Potatoes eller rofwor med speke skinka

Tisdags Middag

Salt soppa med kött eller fläsk

Om aftonen Nykokt gröt med honing och mjölk

Onsdags Middag

Hacke hwitkål med kött, eller ock kokta ärter med kött eller fläsk

Om aftonen Stekt gröt med mjölk

Torsdags Middag

Ärter eller kål och kött samt

om aftonen Mjölgrot

Fredag Middag

Antingen stufvade kålrötter och speke skinka, eller ock stekta

kålrötter och stekt fläsk eller hwad annat kött, som är till hands,

och hafre soppa, kall mjölk eller wälling

Om aftonen Nykokt gröt med mjölk

Lördags Middag

Nykokta potatoes, speksill, eller speke skinka, och Disupa, eller

uppkokt mjölk

Om aftonen stekt gröt med mjölk

A Bruselius

Wäderleksobservation den 14 Jan: 1827.

Söndagen den 14 Januarii om morgonen stod Barometern vid starkt regn, och ifrån klockan åtta till klock: 9 fm: snögade det med stillt och lugnt wäder; men klock: 10 började det att regna med någon blåst, och continuerade regnet till klock 2 eftermiddagen, då Barometern hade fallit under stark storm, och klock 3 föll den ända till jordbäfning, eller en punct, som den wisade år 1783 wid jordbäfningen uti Lisabon då halfwa staden sjönk. Sedermera obserwerades Barometern som klock 8 efim: war 2:ne grader under jordbäfningspuncten, och continuerar ännu att falla.

En stor fruktan intog hela min själ wid denna obserwation, och är det, besynnerligen för mina 7 små barns skull, som jag med bäfwande hjerta tecknar dessa rader; men jag tänkte, och tänker, wid mig sjelf, om wi förlora allt, så låte oss likwäl den nådige Förbarmaren! behålla tron, och hoppet. Med denna tröstande tanke må wi då i Guds namn! möta den Allsmäktige Domaren, som gjöre med oss, som honom tückes. Intet owäder är mera fruktanswärt än stark storm, men ännu stormar det icke så häftigt som den 20 Dec: 1824, dock är det storm med ett rysligt dåft ljud uti luften. Till äfwentyrs mildrar fullmånen stormens häftighet, hwilket de mera naturkunniga torde kunna förklara. Att en stark skakning är inom wår Atmospher är obestridligt, och kanske en mängd medmenniskor finna uti dessa ögonblick en ryslig graf i den öpnade jorden.